

Beseda o metodi in kontinuitetnem vprašanju

Vprašanje "kontinuitete" nasploh pomeni, v kakšnem razmerju so strukture mlajšega in starejšega zgodovinskega obdobja, ki ju loči pomemben zgodovinski prelom, v posebnem pomenu pa se uporablja ta izraz posebej za razmerje med antiko in srednjim vekom na ozemlju rimskega imperija, "to se pravi, ali so narodi, naselivši se na ozemlje rimskega cesarstva, prevzeli od počasi odmirajočega imperija kulturne in druge pridobitve in brez večje cezure nadaljevali tam, kjer je antika nehala, ali pa zija med antiko in dobo novih barbarskih narodov globok prepad" (M. Kos). Pri tem ne bom vnovič podajal pregleda, kako so se v tem pogledu razvijali povsem nasprotujoči si in dosti ostri spori o tem vprašanju ne le v zgodovinoisju, marveč tudi v ideoloških pogledih različnih obdobj na makrozgodovinsko preteklost (npr. v srednjem veku v smislu kontinuitete, od humanizma naprej do prosvetljenstva v smislu skoraj nepremostljivega prepada in pod.). Od uveljavljenja moderne – na ostri in nesentimentalni, čeprav preišljeni zgodovinski kritiki sloneče – zgodovinske vede ter ob sodobnem povezovanju zelo različnih (tudi novih) ved v interdisciplinarnem sodelovanju, so se ustavila znanstvena spoznanja nekje sredi med nekdanjima skrajnima teorijama o skoraj popolnem propadu starega oziroma o skoraj popolnem preživetju struktur starega v srednjem veku (bodisi glede življenja nasploh bodisi glede korenin in nastajanja prvih oblik sodobnih narodov). Seveda pa je konkretno mesto te "vmesne" rešitve zelo različno tako po velikih delih Sredozemlja in Evrope kot tudi po manjših predelih starokarantanskega sveta kljub mnogim skupnim potezam njegovega razvoja.

Zgodovinsko in metodološko gre pri obeh straneh – pri strukturah življenja (gospodarstvo, družbene oblike, politični organizmi, kultura itd.) nasploh in nastajanju sodobnih narodov v prvotnih oblikah od zgodnjega srednjega veka naprej – za dve vsebinsko in zlasti metodološko različni vprašanji, čeprav imajo raziskovalni rezultati prvega velik pomen tudi pri reševanju drugega (zlasti pri merjenju globine razpoke med antiko in srednjim vekom). Gotovo je zgodovinsko raziskovanje pokazalo, da je praviloma v prvem pogledu (pri načinih življenja) v Evropi prišlo do občutne spremembe substance prebivalstva, če po tem presojava korenine oblikovanja srednjeveških etničnih enot v Evropi in Sredozemlju. Odkar

je pred dobrimi stopetdesetimi leti postavil Fallmerayer (*Geschichte der Halbinsel Morea während des Mittelalters*, 1830; že v istem letu je o delu izšla obsežna Kopitarjeva kritika, zdaj ponatisnjena v 2. knjigi II. dela njegovih Spisov, ki jo je izdal R. Nahtigal l. 1945, str. 273 do 284) teorijo, da so bili stari Grki "v Evropi iztrebljeni" in so jih zamenjali poznejši le jezikovno delno pogrčeni naseljevalni valovi od Hunov in Slovanov do Turkov, ob kateri še danes razpravljajo le do katere mere drži in od kod naprej pomeni pretiravanje, se je celo na južnem polotoku Balkana, kjer se je gotovo ohranil iz stare grščine razviti novogrški jezik, uveljavilo spoznanje, da je današnji grški narod rezultat številnih zgodovinskih preslojevanj in mešanja različnih naselitvenih valov že od srednjega veka naprej. V manjši ali večji meri je znanost ugotovila, da so vsi današnji narodi Evrope (najbrže z določeno razliko zahodno od meje med vzhodnimi in zahodnimi Slovani – se pravi od vzhodne poljske etnične meje) nastali kot rezultat dolgotrajnega – tisoč ali več tisoč let trajajočega – mešanja, stapljanja in povezovanja različnih nasilnih ali miroljubnih naselitvenih valov ali kolonizacijskih tokov, kar seveda spremljajo pogosto podobni pojavi tudi pri zgodovini jezikov in njihovih sprememb. Najbolj znan je v tem pogledu pač angleški postanek kot rezultat vsaj štirih ali petih takih valov (staroevropskega, keltskega, ki je bil delno romaniziran, anglosaškega, skandinavskega vikinškega in romaniziranega normandijsko-vikinškega) in njihove spojitve v človeškem in jezikovnem smislu. Pa podobno velja tudi za take evropske narode, kjer bi jezik – podobno kot pri Grkih – pričal o veliko večji "avtohtonični" kontinuiteti: npr. za Špance in Francoze, pa tudi za Italijane in seveda tudi za Albance. Tudi za vse južnoslovanske narode (tudi za Slovence!) velja, da se v nas mešajo pretopljene najrazličnejše etnične sestavine od staroselcev preko slovanskega do najrazličnejših poznejših naselitvenih tokov, ki so pač zapadli asimilaciji v zelo različnih zgodovinskih okoliščinah. V Evropi ni naroda, ki bi hranil le lastno izvorno substanco, ki bi bil bodisi rasno "čist" bodisi po sestavi svojega besedišča "monoliten" in le "domač" in sam "svoj". To so pač nekatera temeljna izhodišča in spoznanja, ki jih je treba povedati ob uvodu v obravnavanje vprašanja kontinuitete v zgodovini Slovencev.

Vsi današnji evropski narodi so se izoblikovali na svojih današnjih domovinskih tleh v času, ki se začne po tako imenovanem "preseljevanju narodov" v stoletjih prehoda od antike v zgodnji srednji vek. Pa tudi jeziki drobcev starejših "etni", ki so se ohranili preko teh velikih zgodovinskih pretresov in z njimi pogojenih novih razvojnih procesov, so v svojem besedišču izraz spajanja različnih etničnih preslojevanj (spomnimo se le na sestavljenost besedišča albanskega jezika, v katerem je okrog četrtnina besed romanskega izvora, okr. 10% slovanskega, več kot 20% turškega in več kot 14% novogrškega, tako da izvirno besedišče ne bi doseglo niti 30% vseh besed, znanih do konca 19. stoletja).

Še nekaj opomb o vprašanju metode obravnavanja tega pomembnega zgodovinskega vprašanja. Potrebne so zlasti spričo tega, ker potrebno vedenje o tem žal manjka vsem našim današnjim amaterskim piscem o teh vprašanjih. Ti očitno sodijo, da je mogoče ta vprašanja presojati na podlagi skrajno ozkih viroslovnih podlag, takšnih, za katere je že v 19. stoletju pribila znanost (med drugimi tudi naš Fran Miklošič kot vodilni slavist in celo jezikoslovec nasploh svojega časa), da brez jasnih sporočil zgodovinskih pisanih virov le na njihovi podlagi ni mogoče o tem sklepati ničesar (npr. le na podlagi etimologije krajevnih in podobnih imen).

Vprašanje kontinuitete nasploh je mogoče reševati le s primerjavo struktur življenja v dveh ali celo več različnih obdobjih. V začetkih slovenske zgodovine gre pri tem za tri zgodovinska obdobja: za pozno antiko, za katero vemo, da Ostrogoti niso bistveno spremenili življenjskih oblik v Vzhodnih Alpah, medtem ko so Langobardi imeli v svojih rokah le Panonijo in Zgornje Posavje, ne pa alpskega dela Notranjega Norika; slovansko obdobje vzhodnoalpske (starokarantanske) zgodovine od konca 6. stoletja do začetka 9. stoletja; dobo izoblikovanja fevdalne družbe v tri stoletja trajajočem prehodnem obdobju na starokarantanskih tleh od začetka 9. stoletja do konca 11. stoletja v okviru frankovske in nato srednjeveške nemške države, ko so bile slovenske oblike gospodarstva in družbe v fevdalnem okviru delno preoblikovane in delno zamenjane z novimi oblikami.

Primerjanje je mogoče le toliko, kolikor so znane življenjske strukture zgodovinskih obdobj, ki so predmet primerjave. Čim bolj skromno je izročilo pisanih virov –

literarnih ali pripovednih – tem bolj gre pri tem v prvi vrsti za primerjanje preostankov življenja in ne drugačnih pričevanj o njem. Le arheološka odkritja s svojimi najdenimi predmeti ponujajo neposredne in nespremenjene preostanke življenja. Seveda pa tudi te najdbe ne govore neposredno, marveč šele po interpretaciji arheologa. Čim bolj posredno je sklepanje pri tej interpretaciji (in vprašanje kontinuitete med različnimi kulturami ter posebej o "etnični" povezanosti arheoloških "kultur" spada med najbolj posredna in oddaljena sklepanja te vrste!), tem bolj je seveda tvegano in samo zase negotovo. Določene vnaprejšnje hipoteze in značilnosti interesov nekdanje arheologije so spoznavne možnosti v tem pogledu precej zavrle: Do srede 19. stoletja je veljala predvsem kot pomožna veda umetnostne zgodovine pri odkrivanju zlasti antičnih umetnin, kar se včasih izraža v preneglašanju te poteze še v našem času, (npr. pri J. Potratzu, Einführung in die Archäologie, 1962, 11 do 19), in šele odtlej naprej se je razvila kot posebna zgodovinska veda nasploh. Zaradi teh značilnosti so se arheologi dolgoanimali predvsem za lepe in pomembne izkopane predmete – tudi zaradi interesov mecenov in pozneje muzejev, ki so izkopavanja denarno omogočali – v času, o katerem govorimo, torej zlasti za predmete iz najvišjega vzpona antične provincialne civilizacije. Tako je civilizacijsko propadanje med dvesto let trajajočimi vdori in plenitvami germanskih plemen in Hunov na starokarantanskih tleh dolgo ostajalo v senci in enako tudi preprosta civilizacija po naselitvi Slovanov in njeni materialni preostanki. Šele v zadnjih desetletjih so se raziskovanja načrtno obrnila prav v te smeri in se postopno razkrivajo spremembe med začetkom 5. in koncem 9. stoletja. Pri tem veljajo posebni interesi prav vprašanju razmerij med antičnim in zgodnesrednjeveškim življenjem in njegovimi oblikami.

Poleg bistvene rezerve, ki jo povzroča že to stanje glede usmerjenosti arheološkega raziskovanja nasploh, je treba opozoriti še na drugo, ki je bila posledica notranjih značilnosti arheoloških interpretacij tudi po povečanem zanimanju za stoletja prehoda od poznoantične do zgodnesrednjeveške civilizacije. V nekem smislu je bilo to delo večinoma premalo natančno. Če primerjava ugotavlja identičnost oblik, so arheologi opravičeno ugotavljali stike med civilizacijami, ni pa seveda s tem določena še

njihova narava, na kar so pogosto pozabili. Do takšnih pojavov je namreč lahko prišlo na različne načine: ne samo po vplivu substrata (staroselcev na priseljence), marveč tudi adstrata (sosedov), pa tudi trgovine na večje razdalje, ki jo različni predmeti (sol, nekaj vrst školjk, jantar, baker, železo itd.) dokazujejo že za dosti oddaljena prazgodovinska obdobja. Posebej pri manjših predmetih imamo itak opravka le s preostanki, ki so nam jih izbrale šege nekdanjih dni in ki zaradi teh šeg (npr. v grobnem kultu) niso propadli na "normalni način", se pravi s predelavo v predmete, ki jih je prinašala nova moda. Hans Jürgen Eggers v svoji *Einführung in die Vorgeschichte* (1959, str.255–297) po pravici opozarja na te pridržke in navaja kot primer rimske predmete na področju zahodne in vzhodne Prusije, po katerih je mogoče razlikovati različne kulturne skupine – ne zaradi različnega stika prebivalstva z Rimom, marveč zaradi različne vloge in veljave različnih predmetov v šegah prebivalstva v različnih predelih. Zaradi posebnega pomena grobov v arheoloških izkopavanjih še posebej poudarja, da poznajo arheologi "mrtvo" blago navadno precej bolje od "živega".

Šele identičnost v načinu izdelovanja, v tehničnem postopku pri nastajanju stilno podobnih predmetov je tisto, kar bi glede stika med starim in novim prebivalstvom moglo reševati vprašanje kontinuitete na bolj določen način. Prav vprašanja te vrste pa so v arheoloških in etnografskih preiskavah, ki vzporejajo predvsem oblike same na sebi, ostajale pri nas žal navadno preveč ob strani.

Posebej v zvezi s pomenom arheoloških najdb za presojo etničnih vprašanj (v smislu kontinuitete, diskontinuitete, avtohtonosti ali priselitve itd.) se je treba dotakniti tako imenovane Kossinove teorije, proti kateri sicer pri nas zagovorniki "avtohtonizma" silovito polemizirajo in očitajo njeno uporabo zgodovinarjem (Bor v *Književnih listih Dela* 8. VIII.1985 in 10.X.1985; Šavli v *Glasu Korotana* 10, 1985, str.62 in 69, ter v *Delu* 17.X.1985 in še kje, pa še kdo drugi), toda očitno sploh ne vejo, za kaj pri tem gre. Tako Bor (*Delo* 15.X. 1985) kot tudi Šavli (*Glas Korotana* 10, 1985, str.51–61) namreč, ne da bi vedela, uporabljata sama pri arheološkem "dokazovanju" svoje "venetske teorije" natanko Kossinova teoretična stališča, ki jih tako napadata! Pri tej teoriji, ki jo je

Kossina praktično uporabljal že od leta 1895 pri obravnavanju "prazgodovinskega širjenja Germanov v Nemčiji", razložil pa je njena teoretična izhodišča šele 1911 (*Die Herkunft der Germanen, Zur Methode der Siedlungsarchäologie, Mannus-Bibliothek* 6, 1911), gre namreč za naslednje temeljno teoretično izhodišče: "Metoda se poslužuje sklepanja po analogiji, s tem da uporablja za osvetlitev prastarih temnih časov sklepanje nazaj iz jasne sodobnosti ali sicer prav tako starih obdobj, ki pa se odlikujejo po bogastvu izročila. Prazgodovinske čase osvetljuje po takih, ki stoje v zgodovinski svetlobi... Vodilno gledišče... je naslednje: Ostro omejene arheološke kulturne province se v vseh časih skladajo s povsem določenimi ljudstvi ali ljudskimi plemeni." Besedilo se nadaljuje s kritiko "znanstvenikov ali celo prazgodovinarjev", ki "stalno osporavajo, da bi bilo mogoče iz širjenja razvoja /arheoloških/ kultur sklepati na širjenje narodov". Natanko to teorijo uporablja, kdor izenačuje lužiško kulturo in širjenje kulture grobnih urn s širjenjem Venetov. V manjšem okviru pa jo je uporabljal tudi Josef Kostrzewski, poljski arheolog, ki je bil v resnici tudi Kossinov študent, za prostor od Polabja do porečja reke Visle. Nekateri arheologi – tudi pri nas in še danes – res (čeprav brez Kossinovega imena) še uveljavljajo posamezne dele te teorije (npr. da "je treba prostorsko razširjenje enakih tipov /"keramike, zaponk, orožja" itd. v predpismenski dobi/ dosledno označevati kot etnične meje, enako kot mora prekrivanje prostorov razširjenja v različnih plasteh zanesljivo izražati etnične ekspanzije ali umike", Potratz, n.d., 17 sl.). Vendar v resnici zahteva takšno sklepanje kar najskrbnejšo kritičnost v vsakem posameznem primeru, kajti kot splošna metodološka podlaga je ta teorija sporna že od svojega nastanka.

Medtem ko je Šved Oskar Montelius (1843–1921), utemeljitelj tipološko–kronološke metode razlage arheoloških najdb in od srede 80.ih let 19. stoletja do smrti med najbolj priznanimi prazgodovinskimi arheologi sploh – omejujoč se pri tem na Skandinavijo, kjer po njegovem mnenju od neolita naprej do Vikingov ni bilo nobenega bistvenega preloma v nepretrganem kulturnem razvoju – sklepal, da gre potemtakem glede na konec v vikinški dobi pri vsem tem za razvoj germanskih plemen, vendar ne da bi pred zgodovinskim obdobjem po

arheološki podlagi iskal posebej "meje" germanskega ozemlja, kar je bilo po Kossinovi teoriji poglavitno vprašanje. Že Monteliusova teorija je pozneje postala sporna glede na ugotavljanje več prelomov v nordijskem kulturnem razvoju (tako med starejšo in mlajšo bronasto in starejšo in mlajšo železno dobo, nato še s spremembo mode zaponk, keramike in okrasja na prelomu med starejšo in mlajšo dobo rimskega cesarstva ter seveda vnovič s prelomom, ki je bil izraz sprejema krščanstva in njegovega pogrebnega kulta). Zoper Kossinovo pa so se vrstile povsem nasprotno ugotovitve, ki so jo skušale omejiti na "možnost v posameznem primeru, ko jo je mogoče dokazati" ter ji s tem izpodbiti veljavnost teoretičnega pravila, ki more samo na sebi veljati za dokaz.

Hans Zeiss, eden najboljših nemških poznavalcev zgodnesrednjeveške arheologije, je že 1930 dokazoval, da se morejo uporabljati arheološke najdbe za ugotovitev narodnostne pripadnosti kakšne pokrajine le tedaj, ko je arheološko narodopisno metodo mogoče korigirati z razpoložljivimi pisanimi viri. Trdi "da more voditi etnografska metoda brez korekture po zgodovinskih virih do pomisleka vrednih lažnih sklepov", in to posebej ponazarja s primerom "vizigotske kulture", ki je segala na sever le do Pirenejev, medtem ko je vizigotsko naseljeno in državno območje v jugozahodni Galiji spadalo k "frankovski" materialni kulturi. Čeprav je po nacističnem prevzemu oblasti v Nemčiji (1933) uradno prevladala Kossinova metoda, tako da je bil za nasprotovanje potreben "že velik / državljanski/ pogum" (Eggers, 237), je vendarle Ernst Wahle posvetil zavračanju te teorije posebno večje delo. Njegove poglavitne teze so zvezane z dejstvom, da arheologija odkriva le ostanke življenja, ne pa življenja samega; vse preveč je možnosti, po katerih je mogel priti predmet na mesto, kjer je bil odkrit, da bi mogli delati na njegovi podlagi nujno veljavne sklepe o etnični pripadnosti nosilca tega predmeta. Zgodovinski viri dokazujejo v več primerih, ki jih navaja Wahle, pomanjkljivost arheološke metode v tem pogledu: dokazujejo zamenjavo prebivalstva, ne da bi se spremenil slog najdb (npr. ob vikinški naselitvi v frankovski Normandiji okr. l. 900), in na drugi strani, da se je ta slog spremenil, ne da bi se zamenjalo prebivalstvo pod drugačnimi vplivi (npr. ob začetkih latenske kulture v južni Nemčiji in ob Marni v severni Franciji). Pisana sestava predmetov v posameznih najdiščih v času presel-

jevanja narodov še posebej podčrtuje pomen trgovine in selitev oblik (to se ne kaže le v germanskih "vrstnih grobiščih", marveč prav tako v arheoloških najdiščih tega časa – iz pedslovenskih in iz slovenske dobe – na slovanskih tleh v zelo značilni obliki pri grobiščih 9. stoletja na Moravskem, ki spričo tega niso povezane le z enim samim narodom ali plemenom kot svojim nosilcem. Tako dajejo gotovost o vprašanih etnične pripadnosti samo podatki pisanih virov, reševati jih je torej mogoče le ob povezovanju arheološke in zgodovinske metode. Prava razprava o tem se je v polnem obsegu uveljavila šele po l. 1945. Med poglavitne udeležence v tem pogledu spada Hans Jürgen Eggers (n.d., 199–297). Med poglavitnimi teoretičnimi stališči, ki jih postavlja in brani, bi v zvezi s problemi slovenske arheološke dediščine in zgodovine rad podčrtal le dve: Velik arheološki prelom, pri katerem se naenkrat pojavljajo oblike ali šege (način pokopavanja in pod.) z uporabo predmetov, katerih nastajanje in uveljavitev je mogoče ugotoviti v drugih deželah, praviloma govori za verjetnost večje doselitve novega prebivalstva (prim. anglosaške grobove v Angliji, germanska grobišča dobe preseljevanja narodov v Franciji, Italiji in drugod). Druga skušnja arheologov kaže v Evropi skoraj na pravilo, da postanejo večje etnične spremembe oprijemljive v arheoloških najdbah šele sto ali več let potem, ko imamo v pisanih virih že sporočilo o etnično novem prebivalstvu. Germani so zgodovinsko oprijemljivi že vse prvo stoletje pred začetkom našega štetja let; arheološko pripadajo tedaj še vedno keltski latenski kulturi in se tipične germanske kulture razvijajo šele v času po začetku našega štetja – vendar po arheoloških najdbah sploh ni mogoče ugotoviti teritorija mnogoštevilnih plemen, ki jih v svoji Germaniji našteva Tacit. Prav tako so Kelti znani že po Herodotu, ki je pisal svoje "Zgodbe" že sredi 5. stoletja pred našo ero. Arheološko se v tem času latenska kultura pojavlja le v svojih prvih oblikah, v razviti pa šele po l. 400, ne da bi imela posebno razmerje do prejšnje halštatske kulture. Laten je izbruhnil naenkrat, vendar po arheoloških teorijah od občutnih grških vplivih. In isto velja za Slované. Na Balkanskem polotoku jih poznamo po zgodovinskih virih že okr. l. 600 (kot napadalce že od začetka 6. stoletja), arheološko pa postanejo oprijemljivi šele od 8. ali 9. stoletja (iste časovne razlike se kažejo tudi pri severnih Slovanih!).

Tu se moramo znova vrniti k splošnim vprašanjem znanstvene metode. Prav v tem je namreč resnična bistvena razlika ne le med diletanti, ki se brez zadostnega premisleka zanesejo le na eno vrsto virov ali celo le na svojo tvegano razlago takšne vrste virov (npr. kakšne pisave), ne da bi se zavedali kompleksnosti in raznovrstnosti preostankov preteklega življenja – marveč ne tako redko tudi enostranskim "špecialistom", ki se zanašajo le na svoje vire (pri katerih na drugih področjih celo doženejo zrele rezultate!), kot včasih zagnani arheologi (tudi pri nas!) ali etnografi (npr. Georg Graber) z vero v svojo dokumentacijo (včasih tudi kako potvorjeno, kot pri Kralju Matjažu!), pa tudi filologi (npr. E. Kranzmayer ali O. Kronsteiner) ali celo medievisti z izkrivljeno vero v avtentičnost le listinskih (N. Klaić) preostankov ali celo le njihove formalne pismene tradicije (Margetić) in med pravimi in metodološko neizogibno širše razpetimi zgodovinarji zgodnjega srednjega veka. Pogosto ob spraševanju po zanesljivosti svojega spoznavanja tudi "razpetimi na muke", da uporabim slog staro-cerkvenoslovanskega jezika.

Zgodovinarji seveda poznamo že več stoletij obe stopnji kritike virov – zunanjo (o avtentičnosti besedila v celoti in posameznostih) in notranjo (razmerje avtorja do napisanega; razlika med poročilom in zapisom kot preostankom življenja) – pri čemer je zlasti pri "poročilih" navzoča vselej tudi zavedna ali nezavedna individualna ali družbeno pogojena tendenca (tj. preoblikovanje zgodovinske resnice po možganskem cedilu posredovalca, določenem z vsemi njegovimi vnaprejšnjimi zunajznanstvenimi predispozicijami). Tu se skriva najbrže najtežje metodološko vprašanje sodobne teorije zgodovinske vede.

Vprašanje avtentičnosti je seveda znano pri arheologiji že dolgo. Tendenčnost arheoloških najdb pa arheologi najraje zanikajo. Skriva se pa že v nerazumevanju najdb (razmerje "mrtve" in "žive" kulture) in zlasti v arheologovi interpretaciji najdb v smislu določene teorije. Razlike dopušča že dejstvo, da je umiranje vsake materialne kulture postopno in različno v različnih življenskih oblikah in krogih. Danes traja pri oblačilni modi le nekaj let, pri pohištvu desetletje ali nekaj desetletij, pri predmetih iz dragocenih kovin že več generacij, pri umetnostnih predmetih se lahko razteza celo na stoletje. Ta spomin se

kaže v muzejih različnega tudi po družbeni podlagi: Praviloma je najkrajši pri kmečkih predmetih, nekoliko daljši pri meščanskih, bistveno daljši pa pri lastnini plemiških družin in še posebej pri cerkvenem imetju.

Relativno izpovednost arheoloških najdb je vnaprej in zelo relativno napovedal največji mojster antičnega zgodovinarja Tukidid ob primerjanju "mesta Lakemoncev" z "mestom Atencev" (I,10): tu zelo točno napoveduje, da poznejši rodovi ne bodo verjeli v slavo in moč Lakemoncev, če bo Šparta porušena in bodo ostala le svetišča in temelji špartanskih stavb; obratno pa bi cenili moč in veljavo Aten – če bi se jim zgodilo to – dvakrat višje kot resnično zaslužijo. Ta relativnost se kaže tudi drugod: Karlova pokoritev Sasov je arheološko jasno oprijemljiva (ker je zvezana s pokristjanjevanjem in zato z drugačnim kultom pokopavanja), medtem ko pokoritev Langobardov nima v arheoloških najdbah nobenega izraza (z njo se način življenja ni spremenil). Interpretacijska vprašanja ob arheološkem gradivu so torej v dobi preseljevanja narodov in v sledečih stoletjih drugačna in ne tista, ki jih je postavil Kossina. Seveda tudi drugačna kot jih – ne vede – po Kossinu postavljajo različni sodobni slovenski avtohtonisti (npr. Bor, Šavli, Tomažič in še kdo).

Ob vsem tem seveda vemo, da se v dobi selitev od začetnega polnjenja zemeljske krogle s človeškim rodom nikdar niso ljudje naseljevali v "prazen prostor" (morda je to mogoče kot s spodnjo mejo omejiti z uveljavljanjem prve poljedelske kulture ob širjenju neolita oz. "neolitske revolucije", ki jo ima Gordon Childe po pravici za enega od najpomembnejših prelomov v človeški zgodovini). Vselej se je starejše prebivalstvo spojilo s prišleki in živelo v njih naprej, kot je Suič zapisal za razmerje med staroselci in Slovani na Balkanu, bodisi da so v pomembni meri ohranili stari jezik (Albanci), bodisi da so njegove sestavine prenesli le v oblike novega, ki so ga prinesli prišleki. V tem smislu je vprašanje staroselcev v zgodovini južnoslovanskih narodov (tudi v slovenski!) prav tako sestavina narodne zgodovine, kot spadajo v zgodovino Angležev keltski Briti in Pikti, širjenje rimske oblasti na Otok in njihova delna romanizacija (tudi v obliki širjenja krščanstva med Irč!), pa selitve Anglov in Sasov ter dvakratno vikinško osvajanje – enkrat naravnost iz Skandinavije in drugič po romaniziranih norman-

skih vitezih iz francoske Normandije – ter seveda končni zwarek vsega tega zgodovinskega spajanja v Angležih kot ljudeh in v njihovem jeziku. S tega stališča je med starostjo Albancev in balkanskih Slovanov prav tako malo razlik kot med starostjo Slovencev in Italijanov: vsi so bili rojeni šele v srednjem veku iz avtohtonih in doseljenih korenin. Avtohtonistična teorija si le domišlja, da odkriva novo "slavo": korenine staroselcev žive naprej tudi v novih ljudstvih kljub spremenjenemu jeziku. Danes vemo tudi, da antična romanizacija in antična ter srednjeveška helenizacija prav v tem smislu nista pomenili v prvi vrsti jezikovne asimilacije: prevzem novega jezika je bil v bistvu le izraz sprejema drugačnega načina življenja. (Ali ni nekaj podobnih potez tudi pri germanizacijskem procesu med Slovenci ob severni narodnostni meji pred 1918 in po 1920 posebej na Koroškem?) Ta spoznanja sodobnih raziskovalcev antike je zapisal Jovan Cvijić ob preučevanju antropogeografije Balkanskega polotoka že pred trideset leti kot ozadje grške zmage nad slovanskimi naseljenci v velikem delu danes grškega južnega dela Balkana. Jezik se ob tem pokaže le kot ena stran sestavljenega procesa etnogeneze.

Tej relativizaciji jezikovne strani etnogenetskih procesov je treba dodati še metodološko relativizacijo teorij o filoloških podlagah teh procesov v prazgodovinskih ali zgodnjegodovinskih obdobjih. Že veliki in stari Fran Miklošič – ki ga po njegovem ugledu v evropski znanosti pozneje ni dosegel noben slovenski jezikoslovec (približal se mu je le Fran Ramovš) – je kratko, glasno in jasno povedal, da je pri krajevnih in drugačnih ozemeljsko vezanih imenih (hribi, vode itd.) mogoče uveljaviti etimološko razlago samo iz tistih jezikov, za katere neodvisno od teh imen v resnici vemo, da so živeli na ozemlju teh imen. Sicer so namreč mogoče zelo različne vrste takih razlag, kot sta za nekatera konkretna imena povedala že davno tudi oba velika mojstra etimoloških raziskav pri nas, Petar Skok in France Bezlaj. Šele po tem temeljnem vedenju je namreč mogoče uporabljati konkretne jezikovne zakone posameznih jezikoslovnih družin ali njihovih posameznih členov. Še posebej velja ta omejitev za stare indoevropske jezike zaradi njihovih sorodnosti, zvez in podobnosti (zlasti v besedišču, ki ga indoevropsko jezikoslovje ugotavlja še v današnjih oblikah). Tudi tu torej velja isto razmerje kot pri arheoloških

preostankih: zanesljivost interpretacije preostankov (arheoloških in toponomastičnih) je odvisna od določenega siceršnjega vedenja, sicer se razlaga imen spremeni v golo igro domišljije in zbirateljstva brez zanesljive vrednosti. Kaj naj si v tem pogledu le mislimo o "temeljnosti" ljudi, ki se danes sklicujejo na Davorina Žunkoviča (ki razlaga biblijska imena "Adam" od ata, "Eva" od jeba-žena, "Kajn" od kujon itd. do "Suez" od Zvez, ki ga je pobral še Šavli) ali pa na "znanstveno vrednost" Henrika Tume, ki je edini zagovornik resničnega slovenskega "avtohtonizma". V zgodovinopisju, ki ne izhaja več od svetopisemske zgodbe o razselitvi ljudi, potem ko so se jim ob zidanju babilonskega stolpa zmešali jeziki (to zgodbo najdemo za širjenje Slovanov v Nestorjevi Kroniki!), namreč samo on izraža prepričanje, da so bili Slovenci oz. Slovani sploh prvi človeški naseljenci na naših tleh in še na velikem delu drugega ozemlja Evrope, ki so tu prišli v prostor "brez prebivalstva" (1923 je v Jadranskem almanahu, str.155 govoril o Balkanu, Podonavju, Padovanski nižini, Alpah, Sudetski kotlini, južni Nemčiji in srednji Franciji, 1936 v Etnologu 8/9, str.51, pa kar o "celi Evropi!"). Davorin Trstenjak, na katerega se prav tako sklicujejo isti avtorji in z njimi tudi pesnik Matej Bor – ki žal ne razlikuje področij, kjer mu velja pesniška svoboda in kje se ta pravica neha – je bil vsekakor vsaj v dveh pogledih kot stolp visoko nad temi "znanstveniki": že po širini in obsegu svojega zbiralnega dela (seveda na stopnji znanosti svojega časa), še mnogo bolj pa po poštenju svoje znanstvene misli. Ali je mogoče spregledati koliko te poštenosti in tudi resničnega življenjskega poguma več kot sedemdesetletnega starca se skriva v besedah, s katerimi je v razgovoru z Matijo Murkom preklical svoje fantastične etimologije, pa svoje zmote hkrati tudi razložil: "Vi imate Miklošičeve in druge jezikoslovne knjige, kaj pa smo imeli mi, ko smo začeli?"

Drugačna, a prav tako bistvena paleografska metodološka napaka se skriva v naših razvozlavanjih (etruščanske in) venetske pisave. Glede metodologije v tem pogledu se spominjam našega profesorja Milka Kosa, ki nam je ob paleografskih vajah večkrat rekel: pozabite pri tem na svoje znanje latinščine; zanesljivo paleografovo branje mora izvirati le od zapisanih znakov, kajti jezik vas lahko zapelje. Tudi pri venetski pisavi velja – kot pri

Kdo vse naj bi bili naši predniki

razvozlavanju vsake druge – isto temeljno metodično pravilo: pomen vsakega znaka je treba razrešiti le v zvezi z vrsto istih ali podobnih znakov iz bližnjega časa in dokazanih zgodovinskih zvez. Še posebej, če so na razpolago za isti jezik in celo za iste vrste formul zapisov ali besed zapisi z neposrednimi črkovnimi znaki (za venetški jezik z latinskimi črkami!; podobno velja tudi za nekatere etruščanske zapise in imena). S ciljem (to ali ono "slovensko" besedo ali vsaj njej podobno obliko) pogojena razlaga črkovnih znakov, ki se po potrebi lahko tudi spreminja (!) za isti znak, je natanko tista temeljna metodološka napaka, ki takemu pisanju jemlje vsako vrednost. S tem lahko sklenemo naš metodološki uvod.

Bogo Grafenauer

Veneti naši davni predniki? Tako se v naslovu drobne knjižice (125 str.), ki je letos izšla na Dunaju (Glas Korotana, št.10), sprašuje njen avtor Jožko Šavli. Vsekakor gre za naslov, ki pritegne tako širši krog bralcev kot strokovno kritiko. Po vprašanju v naslovu, ki dopušča takšen ali drugačen odgovor, nas vsebina knjige, milo rečeno, razočara.

Kot ne edini in ne prvi skuša avtor dokazati, da se Slovenci niso naselili v današnjo domovino v drugi polovici 6. stoletja, ampak so avtohtoni prebivalci, katerih sledi na tem prostoru lahko zaznamo vsaj 1500 let pred našim štetjem. Podobne teorije niso nove. Spomnimo se le še svežega neupelega poskusa A. Berlota in I. Rebca, ki sta podobno skušala dokazati, da so bili Etruščani Slovani (glej kritiko M. Snoja v Naših razgledih 28.12.1984). V prejšnjem stoletju pa je v številnih razpravah dokazoval avtohtonost Slovencev Davorin Trstenjak, kar je spodbudilo takrat vodilnega slovenskega zgodovinarja Franca Kosa, da je leta 1896 odgovoril z razpravo Kdaj so Slovenci prišli v svojo sedanjo domovino? Razprava, katere bistvo ni bilo v dokazovanju dogodkov, marveč predvsem razvojnih značilnosti, ki jih brez doselitve novega prebivalstva sploh ni mogoče razumeti, je kljub nekaterim napakam do danes ohranila svojo vrednost in učinkovito in argumentirano pokazala na nevzdržnost avtohtonističnih teorij in v znanstvenem razpravljanju (ne pa v publicistiki) za vselej prekinila nesmiselno debato.

Ambicije našega pisca in knjige niso majhne, saj hoče biti razprava po besedah uvodničarja in založnika Ivana Tomažiča prelomnica na poti novih odkritij o pojavu Slovencev v zgodovini, hkrati pa nima pomena prezreti dosedanjega znanstvenega prizadevanja. Obljuba, ki pa ne izpolni pričakovanj. Vse dosedanje znanstveno delo štirih generacij slovenskih zgodovinarjev (F. Kos, L. Hauptmann, M. Kos, B. Grafenauer) kratko malo izniči z aprioristično trditvijo, da je vse njihovo delo služilo vladajočim ideologijam in je zaradi tega za znanost in resnico izgubljeno in neuporabno. Hude obtožbe, ki pa bolj bremenijo pisca knjige samega kot obtožene zgodovinarje, saj je dovolj, da preberemo le nekaj njihovih del, pa se pokaže prava luč. Dobesedno težko si je predstavljati npr. Milka Kosa, ki je odlično poznal vire za zgodovino Slovencev in ki je bil v svojih pogledih in izvajanjih sila previden in ni napisal ničesar, o čemer ni